

Michał Skwarzyński*

Katolicki Uniwersytet Lubelski

„FINANSOWY” ZAKAZ SPRZECIWU SUMIENIA W UMOWACH Z NARODOWYM FUNDUSZEM ZDROWIA A PRAWA PODMIOTOWE DYREKTORA SZPITALA I ORDYNATORA ODDZIAŁU

WSTĘP

Wydawałoby się, że w niemal trzydziestolecie obowiązywania obecnej Konstytucji, po ponad trzydziestoletnim obowiązywaniu w Polsce Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – zbędne będą artykuły naukowe dotyczące hierarchiczności źródeł prawa, istoty ochrony praw człowieka, ochrony normatywnej sumienia. Rzeczywistość prawna jednak zmusza do badawczej refleksji. Niniejszy artykuł ma przedstawić wyniki badań dotyczące zmiany rozporządzenia w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej, wobec normatywnych źródeł sprzeciwu sumienia. Musi to oczywiście nastąpić po wyjaśnieniu, czym jest godność człowieka i jaką rolę pełni w systemie prawnym. Wydaje się, że system praw człowieka ma za zadanie właśnie normatywne wyrażenie godności człowieka. To właśnie na zakotwiczeniu w godności polega istota ochrony tych praw, mających wszak walor praw podmiotowych, nie przedmiotowych. Jeśli zatem wykaże się, że sprzeciw sumienia ma być chroniony w systemie praw człowieka, to powstaje naturalny problem wskazania, jakiej warstwy godności to dotyczy.

Zagadnienie to nie jest przy tym łatwe do identyfikacji, z uwagi na multi-regulacyjną ochronę i współoddziaływanie *soft law*, *hard law* i *ius cogens* prawa międzynarodowego właśnie w przypadku sprzeciwu sumienia. Problem sprzeciwu sumienia jest obecnie aktualnym przedmiotem analizy doktryny w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., w sprawie o sygn. akt K 12/14, który dotyczył klauzuli sumienia¹ lekarza.

* ORCID 0000-0002-4357-8035, e-mail: michal.skwarzynski@gmail.com

¹ Za klauzulę sumienia uznaje się „prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem, a w konsekwencji także wolność od przymusu postępowania wbrew własnemu sumieniu”, szerzej zob. P. Stanisławski, *Klauzula sumienia* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 104, pkt 111.

Wstępnie należy wskazać, że prawa człowieka mają za zadanie – mniej lub bardziej udane – normatywne wyrażenie przyrodzonej godności człowieka, w konsekwencji jest to system normatywny usytuowany najbliżej godności, która jest źródłem wszelkich praw jednostki. Aktualny dyskurs medialny wywołany sejmową debatą na temat prawnej liberalizacji ochrony życia doprowadził do wyeksponowania tezy, zgodnie z którą nie ma prawa człowieka do aborcji (tak wypowiadali się Rzecznik Praw Obywatelskich M. Wiącek, A. Zoll i A. Strzembosz). Teza ta wynika także wprost z orzecznictwa ETPCz, chociażby w głośnej sprawie Alicji Tysiąc z 2007 r. (skarga nr 5410/03, pkt 104) lub sprawie Agaty z 2013 r. (P. i S. p. Polsce, skarga nr 57375/08, pkt 96). W tym świetle podnoszenie zarzutu wobec ww. osób, jakoby były to tylko ich osobiste opinie, i to wynikające wyłącznie z ich przekonań, a nie z prawa, jest co najmniej nie na miejscu.

Trzeba wskazać, że źródła normatywne praw człowieka w systemie prawa międzynarodowego mają charakter *hard law* i sama zasada współoddziaływania *soft law* i *hard law* jest tutaj dostrzegalna. Przekłada się ona także na analogiczne współoddziaływanie między *soft law* i *ius cogens*. Multizródłowe umiejscowienie międzynarodowo sprzeciwu sumienia, jak też perspektywa konstytucyjna pozwalają wykazać rolę ochrony sprzeciwu sumienia jako elementu chroniącego podstawowy rdzeń godności człowieka. Pozwala to na dalsze ustalenia dotyczące zmiany rozporządzenia, **które ma określone zadanie łamiące cały system normatywny**. Obchodzi się w ten sposób nie tylko hierarchiczność, ale także zasady demokracji przedstawicielskiej.

I. ZMIANA ROZPORZĄDZENIA W SPRAWIE OGÓLNYCH WARUNKÓW UMÓW O UDZIELANIE ŚWIADCZEŃ OPIEKI ZDROWOTNEJ Z POMINIĘCIEM RZECZYWISTEGO ADRESATA NORMY, JAKIM JEST DZIECKO POCZĘTE

Ostra konstatacja zakończenia powyższego wstępu uzasadniona jest działaniami ustawodawcy. Otóż obecna większość koalicyjna nie jest w stanie przegłosować liberalizacji prawa aborcyjnego. Świadczy o tym wynik głosowania nr 9 na 15. posiedzeniu Sejmu X Kadencji². Wobec braku większości sejmowej w oczywisty sposób nie doszło do veta prezydenckiego. Niezależnie od treści projektu nie można zakładać braku podpisu Prezydenta Andrzeja Dudy. Wskazać należy, że był on projektodawcą³ ustawy przewidującej aborcję eutanatyczną. Projekt ten

2 <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/agent.xsp?symbol=glosowania&NrKadencji=10&NrPosiedzenia=15&NrGlosowania=9> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.]

3 <https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy/zgloszone/art,37,prezydencki-projekt-zmiany-ustawy-o-planowaniu-rodziny.html> [dostęp: 15 sierpnia 2020 r.].

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

zakładał wprowadzenie zmian w ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży⁴ w art. 4a, gdzie miano wprowadzić nowy pkt 2a: „badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na wysokie prawdopodobieństwo, że dziecko urodzi się martwe albo obciążone nieuleczalną chorobą lub wadą, prowadzącą niechybnie i bezpośrednio do śmierci dziecka, bez względu na zastosowane działania terapeutyczne”.

Zgodnie z tym prezydenckim projektem ustawy celem ma być dopuszczenie aborcji wyłącznie w sytuacji tzw. wad letalnych, żadnych innych. Zastosowano jednak nieprecyzyjne sformułowanie „wysokie prawdopodobieństwo”, co uznają należy za niezgodne z Konstytucją⁵.

Dalej w uzasadnieniu stwierdzono, że: „ochrona życia dziecka mającego tzw. wady letalne wykracza zatem poza możliwości ludzkie” (s. 4 projektu). Jest to niedorzeczność logiczna. Statusu osoby jako człowieka obdarzonego godnością nie determinuje technologia. Człowiekiem się jest albo się nie jest niezależnie do rozwoju technologii, w tym medycznej⁶.

Tym samym płód nie będzie się „uczłowieczać”, jeżeli wynaleziony zostanie lek lub terapia na wadę uznaną obecnie za letalną. Podobnie – nie będzie się „uczłowieczać” wraz z rozwojem sztucznej inteligencji i narzędzi informatycznych wspomagających medycynę. Będzie to od początku taki sam podmiot – człowiek obdarzony taką samą godnością. Konstytucja RP zabrania skracania życia kogoś, kto i tak umrze, bo jest śmiertelnie chory⁷.

Ten wywód jest konieczny, bowiem wskazuje, że wszelkie organy władzy ustawodawczej i wykonawczej dla doraźnego celu politycznego czy doraźnych zysków sondażowych są w stanie zignorować dotychczasowe orzecznictwo TK czy ETPCz.

W obecnej sytuacji politycznej podjęto próbę rozszerzenia zakresu stosowania aborcji wskutek działań ograniczających tzw. sprzeciw sumienia. Ma to następować w drodze zmiany rozporządzenia. W dniu 15 maja 2024 r. ogłoszono w Dzienniku Ustaw rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 14 maja 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej⁸, które zawiera zmianę zasad finansowania zabiegów

⁴ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. z 1993 r., poz. 78, z późn. zm.

⁵ Wyrok TK z dnia 24 lutego 2003 r., sygn. akt K 28/02, Dz. U. z 2003 r. Nr 41, poz. 361.

⁶ M. Skwarzyński, *Podmiotowość prawna i godność dziecka w systemie praw człowieka a problem aborcji* [w:] *Prawo do życia*, red. W. Lis, Warszawa 2022, s. 291–314.

⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07, Dz. U. z 2008 r. Nr 177, poz. 1095, pkt 1.1.

⁸ Dz. U. z 2024 r., poz. 730.

przerwywania ciąży, co zgodnie z § 3 tego rozporządzenia zmieniającego weszło w życie 30 maja 2024 r.

Zmiana legislacyjna rozporządzeniem zmieniającym nastąpiła w zakresie § 3 i 30 załącznika do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 8 września 2015 r. w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej⁹.

W § 3 załącznika do rozporządzenia dodano ust. 6 o następującej treści: „Świadczeniodawca realizujący z Funduszem umowę w rodzaju leczenie szpitalne w zakresie położnictwa i ginekologia, w przypadkach, gdy zakończenie ciąży jest dopuszczalne przepisami prawa powszechnie obowiązującego, jest zobowiązany do wykonywania świadczeń zakończenia ciąży, o których mowa w części I załącznika nr 1 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 22 listopada 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego (Dz. U. z 2023 r. poz. 870, 978, 1477, 1955 i 2610), w miejscu udzielania świadczeń, niezależnie od powstrzymania się przez lekarza wykonującego zawód u tego świadczeniodawcy od wykonania świadczenia, zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2023 r. poz. 1516, 1617, 1831 i 1972)”.

Natomiast w § 30 ust. 1 pkt 1 lit. g załącznika do rozporządzenia określono, że „w przypadku zastrzeżenia w umowie kar umownych, w razie niewykonania lub wykonania umowy niezgodnie z jej postanowieniami, z przyczyn leżących po stronie świadczeniodawcy, wysokość kary umownej wynosi do 2% kwoty zobowiązania wynikającego z umowy za każde stwierdzone naruszenie w przypadku niewykonania obowiązku, o którym mowa w § 3 ust. 6”.

Zatem obecna treść rozporządzenia nakłada karę umowną na podmiot leczniczy za niewykonanie świadczenia w postaci legalnej aborcji, nawet w sytuacji powołania się na sprzeciw wszystkich lekarzy w tym szpitalu. Należy zbadać zatem skutki takiej regulacji wobec godności człowieka, jak i źródeł normatywnych sprzeciwu sumienia.

Wydaje się bowiem, że świadczeniodawca ma wynająć kogokolwiek, nawet skazanego za nielegalne aborcje lekarza, aby wykonać to zadanie, pod groźbą kary finansowej.

W dniu 22 października 2020 r. Trybunał Konstytucyjny w sprawie K 1/20 uznał „art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży za niezgodny z art. 38¹⁰ w zw. z art. 30¹¹ w związku z art. 31 ust. 3¹² Konstytucji

⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1194.

¹⁰ Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia

¹¹ Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych

¹² Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

Rzeczypospolitej Polskiej”. Tym samym z porządku prawnego wyeliminowano przesłankę eugeniczną, pozostawiając przesłankę dotyczącą zdrowia i życia kobiety¹³.

Podkreślić należy, że na gruncie biologii po zapłodnieniu dochodzi do połączenia jednego zestawu chromosomów do matki i jednego od ojca. Powstaje w tym momencie unikalne życie, bowiem żaden inny człowiek nie będzie miał takiego samego genotypu. Jeżeli takiej jednej zapłodnionej komórce umożliwi się rozwój, nie powstanie z niej nic innego niż człowiek. Podział zapłodnionej komórki „zaprogramowany” dzięki DNA w odpowiednich warunkach prowadzi właśnie do takiego skutku. Zabawa terminami „płód”, „ciąża”, „zarodek”, „dziecko” i twierdzenie, że przerywa się bezosobową ciążę, przeczy biologii. Przerywa się byt samoistnego życia z własnym DNA, odrębnym od DNA matki. Nie ma przy tym uzasadnienia argumentacja dotycząca tzw. zaśniadów, bowiem z istoty zawierają one inne zestawy chromosomów niż tylko dwa: od ojca i od matki.

II. GODNOŚĆ OSOBY LUDZKIEJ JAKO ŹRÓDŁO OCHRONY PRAW BIAŁEGO PERSONELU

Rozpocząć należy od wskazania, że specyfiką systemu praw człowieka, wynikającą z faktu, iż służą one normatywnemu wyrażeniu godności człowieka przez taki system praw jednostki, jest szczególna ochrona przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka. Jest ona źródłem wszelkich praw jednostki¹⁴. Z jednej strony prawa do życia, z drugiej do prywatności i zdrowia czy wreszcie – wolności sumienia.

Dalej jasne jest, że w prawie międzynarodowym katalog praw o charakterze *ius cogens* nie jest zamknięty i występują poglądy, że obejmuje on również obowiązek

porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

- ¹³ Orzeczenie to nie może być szerzej omówione w tym tekście z uwagi na racjonalną jego objętość.
- ¹⁴ Szerzej o godności osobowej i osobowościowej zob. K. Orzeszyna [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, red. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, Warszawa 2020, s. 20–30; K. Orzeszyna, *Godność ludzka podstawą praw człowieka* [w:] *Człowiek i jego prawa i odpowiedzialność*, red. R. Tabaszewski, s. 23 i n.; J. Krukowski, *Godność człowieka podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 39–42; W. Jedlecka, J. Policiewicz, *Pojęcie godności na tle Konstytucji RP* [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Konstytucja*, red. A. Bator, Wrocław 1999, s. 146; J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, RPEiS 1989, nr 2, s. 111; K. Complik, *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5, s. 42 i n.; Z. Hołda [w:] *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, red. Z. Hołda, D. Ostrowska, J. Hołda, J.A. Rybczyńska, Warszawa 2014, s. 12; M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 343–347; F.J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001, s. 75–80.

przestrzegania praw człowieka. Ma to pewne uzasadnienie w orzecznictwie sądów międzynarodowych, jak i w fakcie, że prawa człowieka mają na tyle silną pozycję, iż prowadzą do niestosowania immunitetu państwa¹⁵. Zdaniem autora wydaje się, że prawa człowieka mają charakter *ius cogens*, z uwagi na ich źródło bezpośrednio wynikające z godności człowieka¹⁶. Dotyczy to całej konstrukcji ochrony praw człowieka jako systemu norm, ale także systemu środków ochrony prawnej, jak i systemu organów ochrony. Ma to także znaczenie, bowiem nakłada określone obowiązki i zakazy wobec organów władzy publicznej.

Oczywiste jest, że **istnieją uniwersalne prawa człowieka, zakorzenione w naturze osoby**¹⁷, która wskazuje na ich fundament. Godność ludzka **stanowi podstawową zasadę aksjologiczną, wpisaną do prawa międzynarodowego i do konstytucji współczesnych państw demokratycznych**¹⁸. Wskazać należy, że specyfiką systemu praw człowieka, wynikającą z faktu, iż służą one normatywnemu wyrażeniu godności człowieka¹⁹ przez taki system praw jednostki, jest szczególna ochrona przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka. Jest ona źródłem wszelkich praw jednostki²⁰. Określenie godności człowieka w normie prawa stanowionego „oznacza swoistą pozytywizację prawa naturalnego”²¹, co

- 15 Szerzej zob. C. Mik, *Ius cogens we współczesnym prawie międzynarodowym* [w:] *Aksjologia współczesnego prawa międzynarodowego*, red. A. Wnukiewicz-Kozłowska, Wrocław 2011, s. 179–210, 222–224; M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe. System Prawa Prywatnego*, t. 20A, Warszawa 2014, s. 153, pkt 380; A. Wyrozumski, *Umowa międzynarodowa. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 287; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994, s. 91 i n.; S. Janczarek, *Immunitet jurysdykcyjny państwa a bezwzględnie obowiązujące normy prawa międzynarodowego*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 12, s. 57–68; W. Czapliński, *Interwencja w Iraku z punktu widzenia prawa międzynarodowego*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 1, s. 18–34.
- 16 Szerzej o godności osobowej i osobowościowej zob. K. Orzeszyna, *Godność ludzka...*, dz. cyt.; J. Krukowski, *Godność człowieka...*, dz. cyt., s. 39–42; W. Jedlecka, J. Policiewicz, *Pojęcie godności...*, dz. cyt.; J. Zajadło, *Godność jednostki...*, dz. cyt.; K. Complak, *Uwagi o godności...*, dz. cyt.
- 17 Zob. Jan Paweł II, *Moralna struktura wolności podstawą nowej kultury wolności*, „Ethos” 1999, nr 1–2, s. 13.
- 18 Zob. J. Krukowski, *Zasada poszanowania godności ludzkiej i prawa do życia w biomedycynie w prawie międzynarodowym* [w:] *Ius et Lex, Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 488.
- 19 Szerzej zob. M. Skwarzyński, *Definicja praw człowieka* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, red. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, Warszawa 2022, s. 15, pkt 34.
- 20 Szerzej o godności osobowej i osobowościowej zob.: K. Orzeszyna, *Godność jako źródło praw człowieka* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka...*, dz. cyt., s. 24–35; K. Orzeszyna, *Godność ludzka...*, dz. cyt., s. 23 i n.; J. Krukowski, *Godność człowieka...*, dz. cyt., s. 39–42; W. Jedlecka, J. Policiewicz, *Pojęcie godności...*, dz. cyt., s. 146; J. Zajadło, *Godność jednostki...*, dz. cyt., s. 111; K. Complak, *Uwagi o godności...*, dz. cyt., s. 42 i n.; Z. Hołda [w:] *Prawa człowieka...*, dz. cyt., s. 12; M. Piechowiak, *Filozofia praw...*, dz. cyt., s. 343–347; F.J. Mazurek, *Godność osoby...*, dz. cyt., s. 75–80.
- 21 D. Dudek [w:] *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej*, red. D. Dudek i in., Warszawa 2010, s. 54. Pogląd, iż prawa człowieka mają prawnonaturalne źródło i charakter, jest akceptowany także z perspektywy świeckiego rozumienia prawa naturalnego, szerzej zob. S.D. Jamar, *A Social Justice Perspective on the Role of Copyright in Realizing International Human Rights*, „Pacific McGeorge Global Business & Development Law Journal” 2012, no. 24, s. 3.

nie zmienia prawnonaturalnego źródła i charakteru godności człowieka. Można oczywiście prawa człowieka identyfikować z naturą człowieka czy naturą ludzką, jako czymś, co jest immanentnie związane z istotą człowieczeństwa, a więc godnością²². Przyjmuje się, że godność występuje zazwyczaj w dwóch znaczeniach. Po pierwsze, godność osobowa (aksjologiczno-ontyczna) to cecha przysługująca każdemu człowiekowi jako przedstawicielowi gatunku *homo sapiens*²³, lecz także jako jednostce²⁴ bez wyjątku, bo jest on osobą wolną, mającą świadomość tego, iż różni się od zwierząt, zwłaszcza tym, że posiada wolną wolę. Przepisy prawa odwołują się właśnie do godności osobowej²⁵ i jest ona w prawie międzynarodowym traktowana jako źródło praw człowieka czy matryca i odnosi się do niej szereg dokumentów praw człowieka²⁶. Po drugie, to godność osobowościowa – własna (empiryczna) stanowi cechę indywidualnie określonej osoby i jest ona konsekwencją godności osobowej²⁷. Wydaje się, że system prawny, zasadniczo odwołując się do ochrony godności osobowej, w konsekwencji chroni także godność osobowościową.

Źródłem praw człowieka z punktu widzenia aksjologicznego i filozoficznego jest godność człowieka. Powtórzyć należy, iż „jednym z twierdzeń naukowych K. Wojtyły było wskazanie, że prawda ma taką moc, iż determinuje, ale także kreuje normy moralne. Rozwijając tę myśl, należy stwierdzić, że godność człowieka wyrażona w systemie normatywnym praw człowieka podkreśla prawdę o nim samym, więc ma taką moc, iż determinuje i kreuje normy niższego rzędu. To podkreślanie godności, działanie w celu jej ochrony „daje moc” prawom człowieka”²⁸.

Z punktu widzenia godności nie ma znaczenia etap rozwoju człowieka. Na gruncie prenatalnym także taka ochrona jest przyznawana. Dziecko jest człowiekiem i przysługuje mu taki sam zakres godności jak dorosłemu. Słusznie jednak zauważa się w doktrynie, że na państwo nałożono szczególny dodatkowy obowiązek ochrony praw dziecka²⁹ i w ramach systemu praw człowieka wytworzył się specjalny system ochrony praw dziecka³⁰. Prawa człowieka określone w Konstytucji RP mają charakter praw podmiotowych i czasem standard

²² K. Orzeszyna, *Godność jako...*, dz. cyt., s. 24, pkt 55.

²³ K. Orzeszyna, *Godność jako...*, dz. cyt., s. 24–35; W. Jedlecka, J. Policiewicz, *Pojęcie godności...*, dz. cyt., s. 146.

²⁴ J. Zajadło, *Godność jednostki...*, dz. cyt., s. 111.

²⁵ K. Complak, *Uwagi o godności...*, dz. cyt., s. 12.

²⁶ K. Orzeszyna, *Godność osobowa* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka...*, dz. cyt., s. 25–32.

²⁷ Tak trafnie: K. Orzeszyna, *Godność osobowościowa* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka...*, dz. cyt., s. 32–36; podobnie argumentuje J. Krukowski, *Godność człowieka...*, s. 39–42; M. Piechowiak, *Filozofia praw...*, dz. cyt., s. 343–347; F.J. Mazurek, *Godność osoby...*, dz. cyt., s. 75–80.

²⁸ Szerzej zob. M. Skwarzyński, *Definicja praw...*, dz. cyt., s. 14 i n., pkt 32–34.

²⁹ R. Tabaszewski [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka...*, dz. cyt., s. 37.

³⁰ R. Tabaszewski [w:] *Tamże*, s. 37–42.

określony przez Konstytucję RP jest wyższy niż standard międzynarodowy. Ma to znaczenie przy ocenie tzw. marginesu oceny w tego typu sprawach jak aborcja, gdzie standard ochrony płodu nie jest objęty wspólnym europejskim standardem i państwa mają tutaj różne regulacje. W sprawach aborcji istnieje szeroki margines oceny – przez Europejski Trybunał Praw Człowieka – momentu, w którym zostaje przyznana ochrona płodu³¹.

Także logika i argumentacja przeczy tezie, że matka może podjąć decyzję o aborcji, bowiem dziecko jest podmiotem odrębnym genetycznie. Kryterium „niezbędności innych do rozwoju i utrzymania życia” sprowadzające matkę do „nosiciela” uderza w godność kobiety, ale jest błędne również z powodu rozwoju nauki i technologii. Obecnie rozwój technologii medycznej umożliwia ratowanie dzieci już w 21. tygodniu ciąży. Pięćdziesiąt lat temu ówczesne możliwości medycyny nie pozwalały utrzymywać przy życiu dziecka poza organizmem matki w 30. tygodniu ciąży. Nie można wykluczyć, że w niedalekiej przyszłości cała ciąża (rozwój płodu) będzie możliwa do przeprowadzenia w inkubatorze. Jeśli więc kryterium „samodzielności” życia płodu miałyby decydować o dopuszczalności momentu dokonania aborcji, to okazywałoby się, że ten moment ulega zmianie wraz z rozwojem technologii medycznych. Od rozwoju techniki nie może przecież zależeć to, czy ktoś jest człowiekiem, czy nie jest.

W świetle tego, co już zostało powiedziane, nie można zgodzić się także ze stwierdzeniem, że płód/dziecko jest częścią matki. Oczywiście życie i rozwój dziecka w czasie ciąży jest uzależnione od matki, ale jednocześnie ma ono swój własny, unikalny genotyp (nie jest to genotyp matki, ale pochodzi od obojga rodziców). Tym samym jest to odrębny byt na gruncie biologicznym. Uzależnienie jego egzystencji od organizmu matki (szczególnie silne w pierwszym trymestrze ciąży) nie jest też wystarczającym powodem do ograniczania jego prawa do życia. Pogląd taki jest nie do obrony na poziomie logiki. Bywają bowiem sytuacje, w których człowiek nie może przeżyć bez pomocy innych (jak np. pomocy lekarzy przy ratowaniu życia) bądź maszyn (np. respirator, komputer, sztuczne serce), jednak korzystanie z takiej pomocy nie prowadzi do uznania, iż przestaje on być człowiekiem.

Mało tego, należy pamiętać, że determinantem biologicznym nas jako konkretnej osoby są także geny ojca. Nie można tego oczywistego faktu biologicznego pomijać: że dziecko ma dwoje rodziców i ojciec także ma prawa wobec swojego dziecka.

W istocie w tzw. sprawach aborcyjnych dochodzi do przeniesienia skutków nowej (czasami trudnej, czasami niechcianej) sytuacji, w której znalazła się kobieta, na słabszego (całkowicie bezbronny i zależny od innych). Bezsporne jest,

31 A. Krzywoń [w:] W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2021, s. 131.

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

że kobieta powinna uzyskiwać ochronę ze strony państwa i prawa stanowionego w sytuacji ciąży, szczególnie zagrożonej czy ciąży z chorym dzieckiem (art. 71 i 72 Konstytucji RP). Kobieta bowiem w takiej sytuacji jest podmiotem słabszym w relacji do społeczeństwa i ewentualnie nieodpowiedzialnego ojca dziecka. Chodzi zatem o ochronę i wyrównanie szans, praw i możliwości kobiet. Przy czym godność dziecka jeszcze nienarodzonego, tak jak i godność innych ludzi nie ulega zmianie (naruszeniu, osłabieniu) w sytuacji choroby nawet w stopniu śmiertelnym. Tego faktu najczęściej się nie zauważa. Jak można przypuszczać, dzieje się tak dla swoistej „wygody społeczeństwa”, które poprzez swoje instytucje nie chce zapewnić kobiecie odpowiednich warunków jej własnego rozwoju i życia z chorym dzieckiem.

III. ŹRÓDŁA SPRZECIWU SUMIENIA DYREKTORA SZPITALA I ORDYNATORA ODDZIAŁU

Wskazać należy na źródła normatywne sprzeciwu sumienia dyrektora szpitala i ordynatora oddziału. Na wstępie tej części nie mogę zgodzić się z głównymi tezami W. Brzozowskiego, który skupił się na podważeniu³² przyjętego przez TK źródła dla sprzeciwu sumienia, jakim jest wolność sumienia i wyznania w międzynarodowym prawie praw człowieka³³, oraz przyjętego wzorca kontroli z art. 53 Konstytucji³⁴ Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³⁵. Właśnie tu materializuje się podstawowy problem: po co jest sprzeciw sumienia, jaki ma on cel normatywny i jaki jest sens prawny takiej instytucji. Moim zdaniem źródła sprzeciwu sumienia w systemie praw człowieka, ich charakter i mnogość, jak też ewolucja orzecznictwa organów międzynarodowych wskazują, że sprzeciw sumienia chroni godność człowieka w jego podstawowej i najbardziej istotnej warstwie.

Wskazać należy, że źródłem normatywnym dla sprzeciwu sumienia wydaje się być samodzielnie prawo człowieka do wolności sumienia i religii, które w systemie uniwersalnym praw człowieka jest ujęte w art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych³⁶. Z uwagi ogólnej nr 22 do tego artykułu Paktu wynika konieczność ochrony sprzeciwu sumienia przed obowiązkową

³² W. Brzozowski, *Prawo lekarza do sprzeciwu sumienia (po wyroku Trybunału Konstytucyjnego)*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 7, s. 23–33.

³³ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.3, 3.2.4, 4.4.1, 4.4.5.

³⁴ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 4.4.5, 4.5.

³⁵ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

³⁶ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., załącznik do Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

służbą wojskową³⁷. Oczywiście była tu pewna ewolucja, ale słuszny jest wniosek, że państwo musi uznać prawo do sprzeciwu sumienia w przypadku, gdy służba wojskowa jest obowiązkowa, więc aktualnie prawo do sprzeciwu sumienia jest uznane przez Komitet Praw Człowieka i wydaje się być dość szeroko akceptowane przez państwa³⁸. Co więcej, Komitet stwierdza, że w ramy ochrony art. 18 MPPOiP wchodzi ochrona odmowy płacenia podatków na cele militarne, choć nie jest to oczywiste³⁹. Faktem jest, że nie ma wypowiedzi Komitetu w zakresie praw personelu medycznego⁴⁰. Jednak art. 18 MPPOiP jako źródło sprzeciwu sumienia traktuje także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, przedstawiając całą ewolucję stanowiska Komitetu⁴¹. Pozwala to przyjąć, że w zakres art. 18 MPPOiP wchodzi ochrona sprzeciwu sumienia.

W systemie europejskim – kontynentalnym znaczenie ma zwłaszcza art. 9 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r.⁴² oraz art. 10 ust. 2 Karty Praw Podstawowych⁴³.

³⁷ General Comment 22, par. 11: „Many individuals have claimed the right to refuse to perform military service (conscientious objection) on the basis that such right derives from their freedoms under article 18. In response to such claims, a growing number of States have in their laws exempted from compulsory military service citizens who genuinely hold religious or other beliefs that forbid the performance of military service and replaced it with alternative national service. The Covenant does explicitly refer to a right to conscientious objection, but the Committee believes that such a right can be derived from article 18, inasmuch as the obligation to use lethal force may seriously conflict with the freedom of conscience and the right to manifest one's religion or belief. When this right is recognised by law or practice, there shall be no differentiation among conscientious objectors on the basis of the nature of their particular beliefs; likewise, there shall be no discrimination against conscientious objectors because they have failed to perform military service. The Committee invites States parties to report on the conditions under which persons can be exempted from military service on the basis of their rights under article 18 and on the nature and length of alternative national service”.

³⁸ Szerzej zob. K. Orzeszyna, *Klauzula sumienia jako gwarancja realizacji prawa do wolności sumienia*, „Medyczna Wokanda” 2017, nr 9, s. 20–21 i cytowana tam literatura.

³⁹ HRC, JP p. Kanadzie, Constatacion du 8 novembre 1991, Communication No 446/1991, par. 2.1: „The author is a member of the Society of Friends (Quakers). Because of her religious convictions, she has refused to participate in any way in Canada's military efforts. Accordingly, she has refused to pay a certain percentage of her assessed taxes, equal to the amount of the Canadian federal budget earmarked for military appropriations. Taxes thus withheld have instead been deposited with the Peace Tax Fund of Conscience Canada, Inc., a non-governmental organisation”; par. 4.2: „Although article 18 of the Covenant certainly protects the right to hold, express and disseminate opinions and convictions, including conscientious objection to military activities and expenditures, the refusal to pay taxes on grounds of conscientious objection clearly falls outside the scope of protection of this article”; O. Nawrot, *Sprzeciw sumienia a prawa człowieka i ich filozofia* [w:] *Klauzula sumienia w państwie prawa*, red. O. Nawrot, Sopot 2015, s. 20.

⁴⁰ Szerzej zob. K. Orzeszyna, *Klauzula sumienia...*, dz. cyt., s. 22.

⁴¹ Wyrok ETPCz z dnia 7 czerwca 2016 r., Enver Aydemir p. Turcji, skarga 26012/11, pkt 44, 47, 48; wyrok ETPCz z dnia 23 marca 2016 r., F.G. p. Szwecji, skarga 43611/11, pkt 60–64.

⁴² Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm. – dalej: EKPCz.

⁴³ Z dnia 7 grudnia 2000 r., Dz.U. UE C z 2010 r. Nr 83, s. 389 – dalej: KPP.

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

Ponadto w *soft law* prawa międzynarodowego prawo do sprzeciwu sumienia zostało zwerbalizowane w uchwale nr 337 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z dnia 26 stycznia 1967 r. w sprawie „Korzystania z prawa do sprzeciwu sumienia wobec służby wojskowej w Państwach Członkowskich Rady Europy”⁴⁴, zaleceniu nr 478 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z dnia 26 stycznia 1967 r. w sprawie „Prawa do sprzeciwu sumienia”⁴⁵ i rezolucji nr 1763 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z dnia 7 października 2010 r. w sprawie „Prawa do sprzeciwu sumienia w ramach legalnej opieki medycznej”⁴⁶ Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

Uchwała we wstępie wskazuje, że dotyczy ona wykładni art. 9 EKPCz, który zobowiązuje państwa do przestrzegania swobody indywidualnego sumienia, a w punkcie 1.1 określa, że odmowa służby wojskowej z powodu przekonań sumienia ma charakter osobisty, natomiast w punkcie 2.3 wprost mówi o prawie do sprzeciwu sumienia. Podobną treść zawiera ww. zalecenie, które w lit. a wskazuje na prawo do sprzeciwu sumienia⁴⁷.

Najbardziej szczegółowo kwestię prawa do sprzeciwu sumienia analizuje rezolucja, dlatego doczekała się ona najszerzego omówienia w doktrynie⁴⁸. Zgodzić należy się ze stwierdzeniem J. Pawlikowskiego, że mimo różnej argumentacji w czasie prac nad rezolucją ostatecznie potwierdza ona istnienie fundamentalnego prawa do sprzeciwu sumienia⁴⁹. Sama rezolucja w pkt 1 określa, że żadna osoba, **szpital lub instytucja nie może być zmuszana, pociągana do odpowiedzialności lub dyskryminowana w żaden sposób z powodu odmowy świadczenia związanego z aborcją lub eutanazją**. Punkt 2 podkreśla potrzebę potwierdzenia prawa do sprzeciwu sumienia, a pkt 3 i 4 także się do niego odwołują.

⁴⁴ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16909&lang=en> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.].

⁴⁵ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14515&lang=en> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.].

⁴⁶ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17909&lang=en> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.].

⁴⁷ Do wcześniejszych dokumentów odwołują się jeszcze zalecenie nr 816 z dnia 7 października 1977 r. w sprawie „Prawa do sprzeciwu sumienia wobec służby wojskowej”, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14850&lang=en> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.], a także zalecenie nr 1518 z dnia 26 maja 2001 r. w sprawie „Korzystania z prawa do sprzeciwu sumienia wobec służby wojskowej w państwach członkowskich Rady Europy”, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16909&lang=en> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.].

⁴⁸ Szerzej zob. J. Pawlikowski, *Prawo do sprzeciwu sumienia w ramach legalnej opieki medycznej. Rezolucja nr 1763 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z dnia 7 października 2010 r.*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, nr 14, s. 313 i n., 333–337; L. Bosek, *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP* [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1249–1250 i n., pkt 7.

⁴⁹ J. Pawlikowski, *Prawo do sprzeciwu...*, dz. cyt., s. 316–333, 336.

Zwłaszcza ten dokument ma istotne znaczenie dla oceny międzynarodowej finansowego zakazu sprzeciwu sumienia. Rezolucja w sposób wyraźny wskazuje, że art. 9 EKPCz chroni także instytucje, w których pracują przeciw ludzie. Na końcu to człowiek podejmuje decyzję, nie instytucja. Nie można zapewnić ochrony praw jednostce, twierdząc, że adresatem normy jest instytucja. Jest to działanie pozorne, w istocie nakierowane na naruszanie indywidualnych praw osób fizycznych.

W przypadku sprzeciwu sumienia orzecznictwo ETPCz odwołuje się do dokumentów *soft law*. I jak w każdym spektrum działania ETPCz, widać rozwój linii orzeczniczej Trybunału. Prawo do powołania się na odmowę służby wojskowej jest najczęstszym przypadkiem ochrony klauzuli sumienia przez ETPCz⁵⁰. Najbardziej istotny jest wyrok ETPCz z dnia 7 lipca 2011 r. w sprawie Bayatyan p. Armenii, skarga nr 23459/03, gdzie ETPCz wskazał, że norma art. 9 ust. 1 EKPCz „nie odnosi się wyraźnie do prawa do sprzeciwu sumienia”, choć jest źródłem ochrony przed obowiązkową służbą wojskową⁵¹. Pogląd ten moim zdaniem jest wewnętrznie sprzeczny, a został on wyartykułowany przez ETPCz pomimo faktu, że art. 10 ust. 2 Karty Praw Podstawowych określa prawo do powołania się na swoje sumienie i na klauzulę sumienia zgodnie z prawem krajowym⁵². Co więcej, w tym orzeczeniu ETPCz powołuje się na treść uchwały i zalecenia⁵³, a pomimo to twierdzi, że sprzeciw sumienia nie wchodzi w zakres art. 9 EKPCz.

Wskazać należy dalej, że orzecznictwo ETPCz przyjęło konieczność ochrony sumienia w przypadku białego personelu. Trybunał stwierdził, że „Państwo jest zobowiązane do zorganizowania systemu opieki zdrowotnej w taki sposób, aby zapewnić skuteczne korzystanie z wolności sumienia pracowników służby zdrowia”⁵⁴, a pogląd ten został wyrażony na kanwie orzeczenia dotyczącego wykonywania aborcji.

⁵⁰ Są to sprawy: Tsaturyan p. Armenii, skarga nr 37821/03, wyrok ETPCz z dnia 10 stycznia 2012 r.; Bukharatyan p. Armenii, skarga nr 37819/03, wyrok ETPCz z dnia 10 stycznia 2012 r.; Thlimmenos p. Grecji, skarga nr 34369/97, wyrok ETPCz z dnia 6 kwietnia 2000 r.; Ülke p. Turcji, skarga nr 39437/98, wyrok ETPCz z dnia 24 stycznia 2006 r.; Świadkowie Jehowy w Moskwie i in. p. Rosji, skarga nr 302/02, wyrok ETPCz z dnia 10 czerwca 2010 r., poprawiony w dniu 18 sierpnia 2010 r.; TAGANROG LRO i in. p. Rosji, skarga nr 32401/10; wyrok ETPCz z dnia 7 lipca 2011 r. w sprawie Bayatyan p. Armenii, skarga nr 23459/03.

⁵¹ Sprawa Bayatyan p. Armenii, skarga nr 23459/03, wyrok ETPCz z dnia 7 lipca 2011 r., pkt 110, a także pkt 46, 49, 128.

⁵² Szerzej zob. M. Skwarzyński, *Sprzeciw sumienia w europejskim i krajowym systemie ochrony praw człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2013, nr 6, s. 12 i n. oraz A. Drozd, *Stosowanie praw człowieka wobec różnic językowych tych samych tekstów normatywnych w różnych wersjach językowych* [w:] *Unijny system ochrony praw człowieka wobec współczesnych wyzwań*, red. E. Krzysztofik, M. Maksymiuk, D. Tarczyński, Lublin 2022, s. 103–116.

⁵³ Sprawa Bayatyan p. Armenii, skarga nr 23459/03, wyrok ETPCz z dnia 7 lipca 2011 r., pkt 51, 52.

⁵⁴ Tak: Sprawa R. R. p. Polsce, skarga nr 27617/04, wyrok ETPCz z dnia 26 maja 2011 r., pkt 206.

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

Najbardziej znanym orzeczeniem dotyczącym sprzeciwu sumienia jest sprawa dotycząca stewardessy, gdzie były rozstrzygane także inne przypadki, w tym urzędnika stanu cywilnego oraz psychoterapeuty – sprawa Eweida⁵⁵. To właśnie w tym wyroku występuje najczęstsze odniesienie się przez ETPCz do problemu klauzuli sumienia. Niestety unikanie przez ETPCz powołania się wprost na sformułowanie „klauzula sumienia” czy „sprzeciw sumienia” było dalej widoczne także w tej sprawie. ETPCz kwestię sprzeciwu sumienia zbagatelizował, pomimo że jeden ze skarżących wprost powołał się na jego naruszenie⁵⁶.

Trybunał w wyraźny sposób próbuje uniknąć stwierdzenia, że w zakres art. 9 ust. 1 EKPCz – więc w zakres prawa do wolności sumienia i wyznania – nie wchodzi klauzula sumienia, budując semantyczne wywody. Wskazuje on jednak przypadki wchodzące w zakres ochrony art. 9 EKPCz i jest nim niewątpliwie prawo do odmowy służby wojskowej z uwagi na sprzeciw sumienia. Trudno uznać, żeby tylko jedna warstwa sumienia podlegała ochronie wobec treści art. 9 EKPCz, gdzie „całe sumienie” zawiera się w wolności myśli i sumienia, a nie jego antymilitarna część.

Niestety niekonsekwencje orzecznicze ETPCz, zwłaszcza na płaszczyźnie terminologicznej, utrudniają ustalenie stanowiska Trybunału, ale uważna lektura pozwala odnaleźć to stanowisko. Ostatecznie ETPCz uznał, że odmowa wykonania obowiązku prawnego z uwagi na konflikt z przekonaniami religijnymi wchodzi w zakres ochrony art. 9 EKPCz także w przedmiocie innym niż obowiązek służby wojskowej⁵⁷. Tym niemniej zasadny jest pogląd, że wyrok w sprawie Eweida w zakresie sprzeciwu sumienia jest mało czytelny i niejednoznaczny⁵⁸.

W Polsce kwestię tę mamy jednak rozstrzygniętą na bardzo wysokim poziomie jurystycznym przez Trybunał Konstytucyjny. Chodzi o wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., w sprawie o sygn. akt K 12/14, który dotyczył klauzuli sumienia lekarza⁵⁹. Wskazać należy, że wcześniejsze⁶⁰ i późniejsze badania naukowe⁶¹ wykazały, że źródłem sprzeciwu sumienia jest prawo człowieka do wolności sumienia i wyznania. Zasadniczy kierunek badań naukowych sprzeciwu sumienia dotyczy praw lekarza i pielęgniarki⁶²,

⁵⁵ Sprawa Eweida i in. p. Wielkiej Brytanii, skargi nr 48420/10, 59842/10, 51671/10, 36516/10, wyrok ETPCz z dnia 15 stycznia 2013 r.

⁵⁶ Tamże, pkt 70.

⁵⁷ Tamże, pkt 105.

⁵⁸ Tak: W. Brzozowski, Orzeczenie: Eweida i inni v. Wielka Brytania, <http://prawaczlowieka.edu.pl/index.php?orzeczenie=8d8e8ea7b076c177ecd21e2dod7e52fa74c48f3c-bo> [dostęp: 1 września 2016 r.].

⁵⁹ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.3, 3.2.4, 4.4.1, 4.4.5.

⁶⁰ M. Skwarzyński, *Sprzeciw sumienia...*, dz. cyt., s. 9–26.

⁶¹ L. Bosek, *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP...*, dz. cyt., s. 1249–1251, 1257–1258, 1263–1264, pkt 5, 33, 50, 51.

⁶² P. Stanisławski, J. Pawlikowski, M. Ordon, *Sprzeciw sumienia w praktyce medycznej – aspekty etyczne i prawne*, Lublin 2014, passim; A. Zoll, *Prawo lekarza do odmowy udzielenia świadczeń zdrowotnych*

ewentualnie wskazywane są zagadnienia aksjologiczne dotyczące sumienia⁶³ bądź aksjologicznego kontekstu normatywnego⁶⁴, rzadziej klauzula sumienia jest wiązana z zawodami prawniczymi⁶⁵.

W swoim orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny zasadnie stwierdził, że wolność sumienia, „sama będąc podstawowym prawem człowieka, jest jednocześnie źródłem wielu innych praw i wolności, jest swoistym «prawem praw»”⁶⁶, a jej istota „bywa uznawana za ponadpozytywną, aksjologicznie związaną z samą naturą człowieka, będącą istotnym elementem jego godności. Stąd system prawny, który by jej nie gwarantował, «byłby *ab initio* niepełnym, nieskutecznym i nieefektywnym, a w konsekwencji także niedemokratycznym, bo odbiegającym od wzorca państwa respektującego konieczne minimum minimorum w zakresie ochrony praw człowieka» (J. Szymanek, *Wolność sumienia i wyznania...*, s. 39). Konieczność jej poszanowania jest ściśle powiązana z poszanowaniem i ochroną godności człowieka, co jest obowiązkiem władz publicznych”⁶⁷.

Podkreślić należy, że TK dokonał zasadniczej analizy prawa międzynarodowego praw człowieka, zarówno systemu uniwersalnego⁶⁸, jak i europejskiego. W tym ostatnim przypadku Trybunał Konstytucyjny powołał się na analizę EKPCz oraz sześciu orzeczeń ETPCz⁶⁹. Są to: wyrok ETPCz z dnia 13 grudnia 2001 r., *Église métropolitaine de Bessarabie i inni p. Mołdawii*, skarga nr 45701/99; wyrok ETPCz z dnia 25 maja 1993 r., *Kokkinakis p. Grecji*, skarga nr 14307/88; wyrok ETPCz z 6 dnia listopada 2008 r., *Förderkreis e.V. and Others p. Niemcom*, skarga nr 58911/00; decyzja EKPCz z dnia 6 grudnia 1991 r., *Tomi Autio p. Finlandii*, skarga nr 17086/90; wyrok ETPCz z dnia 7 lipca 2011 r., *Bayatyan*

i jego granice, „Prawo i Medycyna” 2003, nr 13, s. 18; L. Bosek, *Prawo osobiste do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem na przykładzie lekarza*, „Forum prawnicze” 2014, nr 1, s. 17; L. Bosek, *Problem zakresowej niekonstytucyjności art. 39 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry* [w:] *Sprzeciw sumienia w praktyce medycznej – aspekty etyczne i prawne*, red. P. Stanisławski, J. Pawlikowski, M. Ordon, Lublin 2014, s. 96–100; O. Nawrot, *Klauzula sumienia w zawodach medycznych w świetle standardów Rady Europy*, „Zeszyty prawnicze Biura Analiz Sejmu” 2012, nr 3, s. 12–16.

63 A. Szostek, *Kategoria sumienia w etyce* [w:] *Sprzeciw sumienia w praktyce...*, dz. cyt., s. 15–25.

64 A. Zoll, *Klauzula sumienia* [w:] *Sprzeciw sumienia w praktyce...*, dz. cyt., s. 77–85, M. Skwarzyński, *Sprzeciw sumienia...*, dz. cyt., s. 17–21; L. Bosek, *Prawo osobiste...*, dz. cyt., 87–89, 92–95; L. Bosek, *Problem zakresowej...*, dz. cyt., s. 87–90, 100–103; O. Nawrot, *Prawa człowieka, sprzeciw sumienia i państwo prawa* [w:] *Sprzeciw sumienia w praktyce...*, dz. cyt., s. 107–109.

65 Szerzej zob. A. Machnikowska, *Klauzula sumienia w zawodzie prawnika* [w:] *Klauzula sumienia w państwie prawa*, red. O. Nawrot, Sopot 2015, s. 127–142; J. Zajadło, *Sędzia pomiędzy moralnym przekonaniem a wiernością prawu (na przykładzie orzecznictwa sądów amerykańskich w sprawach niewolnictwa)* [w:] *Klauzula sumienia w państwie...*, dz. cyt., s. 143–161; Z. Cichoń, *Klauzula sumienia w różnych zawodach* [w:] *Prawnik katolicki a wartość prawa*, Kraków 1999, s. 44–51.

66 Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 4.1.1.

67 Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 4.1.2.

68 Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.2.

69 Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.3.

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

p. Armenii, skarga nr 23459/03; wyrok ETPCz z dnia 10 stycznia 2012 r. w sprawie Bukharatyan p. Armenii, skarga nr 37819/03.

Istotne jest również to, że Trybunał Konstytucyjny odwołał się wprost do *soft law* prawa międzynarodowego, tj. ww. uchwały, zalecenia i rezolucji, i z oczywistych względów tej ostatniej poświęcił najwięcej miejsca⁷⁰.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że: „choć rezolucja RE z 7 października 2010 r. nie ma mocy wiążącej, to nie mogła pozostawać bez znaczenia dla rozważań czynionych w niniejszej sprawie, ponieważ ustanawia uniwersalny standard ochrony osób wykonujących zawody medyczne (por. O. Nawrot, *Klauzula sumienia w zawodach medycznych...*, s. 20–22). W jej świetle prawo do sprzeciwu sumienia jest bardzo szeroko zakreślone zarówno przedmiotowo, jak i podmiotowo, **gdyż obejmuje również inne niż osoby fizyczne podmioty świadczące usługi medyczne** [podkr. aut.]”⁷¹. To właśnie po analizie orzecznictwa ETPCz i rozwoju *soft law* Trybunał Konstytucyjny wskazał, że „możliwość skorzystania z klauzuli sumienia jest jednym z praw człowieka”⁷².

Taka konstatacja Trybunału przesądza, że art. 53 Konstytucji RP chroni także instytucje przed naruszaniem sprzeciwu sumienia. Jest to po prostu logiczna konsekwencja ochrony praw pracowników świadczeniodawcy, bowiem nie da się na niego nałożyć obowiązku dokonania aborcji, nie naruszając ich praw.

Oznacza to, że źródłem dla sprzeciwu sumienia jest wolność sumienia i wyznania, z uwagi na przedmiot ochrony tego prawa człowieka. Sam pogląd Trybunału spotkał się przy tym z akceptacją doktryny, także na gruncie międzynarodowym⁷³.

IV. ANALOGIA DZIAŁANIA MINISTERSTWA DO PRZYPADKU PROF. BOGDANA CHAZANA

Nawiązując do części określającej rolę godności w ochronie sumienia, wskazać należy na ocenę konstytucyjnej ochrony godności dokonanej przez Trybunał Konstytucyjny. W wielu orzeczeniach TK wskazuje, że: „ochrona uczuć religijnych, a więc ludzkich emocji związanych z wyznawaną przez jednostkę wiarą, **jest także powiązana z ochroną przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka, która stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela – art. 30 Konstytucji** [podkr. aut.]. Poszanowanie wolności religii jest bowiem

⁷⁰ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.4., 6.2.3.

⁷¹ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.4.

⁷² Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 3.2.4 *in fine*.

⁷³ Szerzej zob. P. Stanisławski, J. Pawlikowski, *Il diritto dei medici all'obiezione di coscienza in Polonia: recenti sviluppi*, „Quaderni di diritto e politica ecclesiastica” 2017, nr 2, s. 459–471.

ściśle związane z ochroną godności człowieka (zob. wyrok TK o sygn. K 52/13)⁷⁴, choć najbardziej właściwe jest przedstawienie tych poglądów w oparciu o wyrok dotyczący sprzeciwu sumienia.

Dalej wskazać należy, na słuszny pogląd Trybunału Konstytucyjnego, iż „nie ma zatem podstaw do formułowania odrębnego prawa do «klauzuli sumienia», a – w konsekwencji – nie ulega wątpliwości, że ustawodawca nie może dowolnie kształtować tego «przywileju» albo go znosić, lecz musi respektować konstytucyjne warunki ustanawiania ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela (art. 30 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji). W ocenie Trybunału, prawo lekarza, jak każdej innej osoby, do powstrzymania się od działań sprzecznych z własnym sumieniem wypływa wprost z wolności gwarantowanej przez Konstytucję”⁷⁵.

Tym samym to godność człowieka wyrażona i chroniona w tym przypadku prawem człowieka do wolności sumienia i religii jest źródłem normatywnym sprzeciwu sumienia. To istotne prawo człowieka jest wystarczające do przyznania ochrony w razie odmowy wykonania obowiązku z uwagi na konflikt sumienia, niezależnie od wykonywanego zawodu. Próbuje się jednak często wartościować przysługiwanie sprzeciwu sumienia osobie według kryterium zawodu, co nie może mieć miejsca⁷⁶. Inaczej rzecz ujmując, lekarz, pielęgniarka mają mieć prawo do sprzeciwu sumienia, a przedstawiciele innych zawodów już nie. Takie działanie nie znajduje ochrony w ustawach, jest wprost sprzeczne z Konstytucją RP i prawem międzynarodowym praw człowieka. Dlatego podjęta jest próba obejścia tych aktów normatywnych wyższego rzędu aktem niższego rzędu.

Dalej: niezależnie od miejsca w hierarchii aktów normatywnych takie działanie jest sprzeczne z zakazem dyskryminacji z uwagi na zawód, ale jest także niedopuszczalne z uwagi na istotę systemu praw człowieka, jaką jest ochrona godności człowieka. Obrazuje to przypadek prof. Bogdana Chazana. Lekarz Bogdan Chazan miał prawo odmówić wykonania niekryminalizowanej aborcji. Natomiast zgodnie z wyrokiem TK z dnia 7 października 2015 r., w sprawie o sygn. akt K 12/14, **miał on także prawo odmówić wskazania miejsca, gdzie pacjentka mogła dokonać legalnej aborcji.**

W opinii wielu Bogdan Chazan jako dyrektor nie mógł już odmówić wskazania miejsca dokonania aborcji przez pacjentkę. Na tym gruncie fałszywego przekonania, że sprzeciw sumienia dotyczy tylko lekarzy i pielęgniarek, zasadza się błąd rozumowania w sprawie przepisów rozporządzenia, wprowadzający

⁷⁴ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 6.3.2.

⁷⁵ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14, pkt 4.4.5.

⁷⁶ Szerzej zob. M. Skwarzyński, *Korzystanie z klauzuli sumienia jako realizacja wolności wewnętrznej czy/i zewnętrznej*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2015, t. 13, nr 4, s. 9–21; M. Skwarzyński, *Korzystanie ze sprzeciwu sumienia w kontekście zasady równouprawnienia i kryterium zawodu*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2016, nr 19, s. 63–83.

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

finansowy zakaz sprzeciwu sumienia. Niestety wypowiedzi takie przemilczają zarówno zakaz dyskryminacji z uwagi na zawód, jak również istotę ochrony godności człowieka. Oczywiście jest, że nie zmienia się zakres godności osoby oraz nie zmienia się zakres ochrony wolności sumienia i wyznania wraz ze zmianą wyłącznie zawodu. Równie oczywiste jest, że lekarz, dyrektor-lekarz, dyrektor szpitala – mając konflikt sumienia, w tej samej sytuacji mają takie same prawa, bowiem mają oni taką samą godność. Odmawiają oni zatem wykonania obowiązku prawa pozytywnego zmierzającego do realizacji tego samego prawa pacjentki – prawa do prywatności⁷⁷.

Nie wytrzymuje konfrontacji z zasadami logiki twierdzenie, że Bogdan Chazan – lekarz mógłby korzystać ze sprzeciwu sumienia, a drugi Bogdan Chazan – dyrektor już nie, natomiast trzeci Bogdan Chazan – dyrektor/lekarz zależnie od gabinetu: lekarskiego czy dyrektorskiego. A co w sytuacji, gdy ta sama osoba zmienia status i przestaje być lekarzem, uzyskuje status lekarza, będąc dyrektorem itd.? Czy w takiej sytuacji ma zmieniać się zakres jej godności?

Jest to oczywiście argumentacja *ad absurdum*, do jakiej prowadzi dyskryminacja i odrywanie praw człowieka od ich celu ochrony godności. Ale rozumowanie to można prowadzić dalej i zadać nie tylko pytanie, co się stanie, kiedy dyrektor w międzyczasie zostanie lekarzem – uzyska dyplom, ale wskazać hipotetyczny kazus bliźniaków – jednego dyrektora, drugiego lekarza. Sytuacja wydaje się zatem oczywista i nie powinna rodzić wątpliwości na gruncie zwykłej logiki formalnej.

Mimo to próbuje się jednak sytuację różnych zawodów różnicować. Przecież dyrektor szpitala, urzędnik szpitala, udzielając informacji, wewnętrznie ma konflikt sumienia dokładnie taki sam jak lekarz czy pielęgniarka. Podkreślić należy, że lekarz nie ma „lepszego” czy „szerszego” godności i wynikającego z niej prawa człowieka do wolności sumienia i wyznania. W obu przypadkach godność osobowa jest taka sama. Podobnie w obu przypadkach jednostka korzysta z tego samego prawa człowieka do wolności sumienia i wyznania, a lekarz nie ma „lepszego” tego prawa człowieka. Każde różnicowanie prawne tej sytuacji musi naruszać zakaz dyskryminacji.

Przecież osoba powołująca się na przekonanie, iż aborcja to zabójstwo, niezależnie od swojego zawodu korzysta z tego samego normatywnego wyrażenia godności, tj. prawa człowieka do wolności sumienia oraz religii, a zatem i wynikającego z niego sprzeciwu sumienia. Twierdzenie, że jedni mają takie prawo, bo są lekarzami czy pielęgniarkami, a inni nie, nie wytrzymuje konfrontacji z zasadami, jakie określa zakaz dyskryminacji w prawie międzynarodowym. Zawód nie determinuje zakresu wolności religijnej i wolności sumienia.

⁷⁷ Szerzej zob. tamże.

V. OCENA ZMIANY ROZPORZĄDZENIA W SPRAWIE OGÓLNYCH WARUNKÓW UMÓW O UDZIELANIE ŚWIADCZEŃ OPIEKI ZDROWOTNEJ W ŚWIELE HIERARCHII ŹRÓDEŁ PRAWA

Zmiana rozporządzenia miała na celu wprowadzenie do prądu prawnego tzw. prawa do aborcji. Nie jest to oczywiście wprowadzenie wprost, przez zmianę Konstytucji, co jest konieczne w Polsce wobec treści obecnej ustawy zasadniczej.

Dalej jednak teza, że nie ma prawa człowieka do aborcji, jest wprost oczywista i wynika choćby z wyroków ETPCz przeciwko Polsce. W sprawie Tysiąc przeciwko Polsce w ostatnim zdaniu pkt 104 ETPCz stwierdził, że nie będzie badał istnienia prawa do aborcji w świetle Konwencji⁷⁸.

Natomiast w sprawie P. i S. przeciwko Polsce wprost określił, że art. 8 EKPCz nie przyznaje prawa do aborcji⁷⁹. Jeśli prawo do aborcji wynikałoby wszak z EKPCz, to nie byłoby potrzeby zmiany Konstytucji we Francji, w sytuacji gdy Francja jest stroną tej konwencji. Nie zmienia tej sytuacji także obecne orzecznictwo ETPCz⁸⁰.

Z powodów czysto politycznych wprowadza się rozporządzeniem regulację obchodzącą polską Konstytucję, Europejską Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Oczywiście każdy rozsądny prawnik widzi, że rozporządzeniem zmienia się Konstytucję, ignoruje się prawo międzynarodowe, orzeczenia trybunałów czy stanowiska *soft law*.

Oczywiście autor zdaje sobie sprawę, że jest to element szerszego działania „demokracji walczącej”. Po wystąpieniu Donalda Tuska⁸¹ należało się tego spodziewać.

Zwłaszcza po 6,5. minucie, gdzie Premier, a wcześniej Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny Adam Bodnar, a więc Rząd, zapowiadają wprost, że nie będą przestrzegać przepisów prawa, **że nie będą w pełni praworządni, że nie będą stosować przepisów prawa, bo jest demokracja walcząca**.

Demokracja walcząca jest konstrukcją pochodną od narodowego socjalizmu, a w istocie, jak i narodowy socjalizm, jest kolejną odsłoną „komuny” i kolejną „głową” bolszewizmu. Zamiast demokracja / demokracja liberalna wystarczy wstawić słowo „rewolucja”, a zamiast „demokracja walcząca” wstawić „walka z kontrrewolucją” – i mamy czysty marksizm. Żadna to demokracja i państwo

⁷⁸ Wyrok ETPCz z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie Tysiąc p. Polsce, skarga nr 5410/03, pkt 104 oraz zdania odrębne wskazujące, że EKPCz nie bada takiego prawa.

⁷⁹ Wyrok ETPCz z dnia 30 stycznia 2013 r. w sprawie P. i S. przeciwko Polsce, skarga nr 57375/08, pkt 96. O tym judykacie bardzo często się zapomina, podobnie jak zapomina się przetłumaczyć na język polski akurat ten punkt tego orzeczenia.

⁸⁰ Wyrok ETPCz z dnia 14 grudnia 2023 r. w sprawie M.L. p. Polsce, skarga nr 40119/21.

⁸¹ <https://m.youtube.com/watch?v=UKNwgfKr4zo&pp=ygUEVHVzaw%3D%3D> [dostęp: 15 sierpnia 2025 r.].

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

prawa. Donald Tusk ogłosił walkę z kontrrewolucją, która to walka łamie prawo, a akceptuje to Minister Sprawiedliwości / Prokurator Generalny.

Wskazać należy przy tym, że w spotkaniu uczestniczyli byli prezesi Trybunału Konstytucyjnego: prof. Andrzej Zoll, prof. Marek Safjan, sędzia Jerzy Stępień i dr Bohdan Zdziennicki, była RPO prof. Ewa Łętowska oraz prof. Leszek Garlicki z Katedry Prawa Konstytucyjnego Uniwersytetu Warszawskiego, Rzecznik Praw Obywatelskich Marcin Wiącek, Minister Sprawiedliwości Adam Bodnar, minister – członek Rady Ministrów Maciej Berek, przewodniczący senackiej Komisji Ustawodawczej Krzysztof Kwiatkowski, przewodniczący sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Paweł Śliz oraz szef Kancelarii Senatu Ewa Polkowska – i nikt nie zaprotestował.

Działanie takie ujawnia rzeczywisty sens rozporządzenia. Ma ono złamać zasady demokracji przedstawicielskiej, ominąć proces legislacyjny w postaci zmiany ustawy i Konstytucji. Motywacja tego działania jest *stricte* polityczna. Ma to zwłaszcza miejsce w dobie technologii cyfrowych, gdzie informacja na temat dostępności aborcji jest oczywista i wielowymiarowa, jak również postępujący jest proces digitalizacji życia społecznego⁸². Łamanie sumienia kogokolwiek nie jest konieczne w otaczającej nas rzeczywistości, a jest realizowane tylko i wyłącznie z powodów politycznych.

ZAKOŃCZENIE

Rozpoczynając od argumentacji prawnej, wskazać należy, że argumentujący za aborcją pomijają, że prawa człowieka są to prawa podmiotowe, oczywiście nie cywilne, ale mające charakter konstytucyjnego prawa podmiotowego bądź międzynarodowego prawa podmiotowego. Oznacza to, że prawo człowieka to nie „zwykłe” prawo, przyznane bądź nie przez prawodawcę, ale kategoria normatywna związana z „podmiotowością” człowieka i jego niezbywalną godnością. Aborcja w przeciwieństwie do prawa do życia na każdym etapie rozwoju, także prenatalnego, nie jest prawem podmiotowym, bowiem nie istnieje prawo do eliminacji innego podmiotu prawa. Konstrukcyjnie nie ma takich praw podmiotowych, więc nie ma także takich praw człowieka. Tak jest wszak w przypadku obrony koniecznej. Nikt nie ma prawa podmiotowego zabić napastnika. Każdy ma prawo bronić swego zdrowia i życia, więc odpierając zamach, pozbawia życia atakującego. Taka osoba nie ponosi odpowiedzialności karnej, ale dochodzi do wtórnej dekryminalizacji, a nie jest to zachowanie pierwotnie legalne. Z tzw.

⁸² A. Drozd, *The right to court of technologically excluded people in relation to tools digitizing the civil process in Poland* [w:] *Digital well-being – a concern for the quality of life*, red. L. Tafaro, I. Laki, I. Florek, Józefów 2023, s. 318–329.

„legalną” aborcją jest tak samo. Zaatakowanie ciężarnej oznacza odpowiedzialność karną za naruszenie jej zdrowia, ale jeśli dojdzie do uszkodzenia dziecka/płodu (art. 157a kk) czy utraty ciąży, to także jest to odrębnym przedmiotem ochrony prawa karnego. Dziecko w fazie prenatalnej jest chronione na gruncie prawa karnego. W „legalnej” aborcji także wtórnie dekryminalizuje się odpowiedzialność karną i nie jest to zachowanie pierwotnie legalne. Zabicie lub rozstrój zdrowia dziecka poczętego jest zasadniczo przestępstwem. Dlatego też nie można mówić „o prawie podmiotowym do aborcji”, nie można mówić „o prawie człowieka do aborcji”, wątpliwe jest także mówienie „o prawie do aborcji”.

Godność nie wynika z normy prawnej, ale jest pierwotna wobec całego systemu prawnego. Jest to wentyl bezpieczeństwa, aby nie dochodziło do realizacji zasady *summa ius summa iniuria*. Taki jest też cel systemu praw człowieka, który normatywnie wyraża tę godność. Ochrona godności i praw człowieka nie wynika z Konstytucji i prawa stanowionego, bowiem akty normatywne mają charakter wtórny. Prawo człowieka do wolności sumienia i wyznania jest jednym z położonych najbliżej, jeśli nie najbliższym godności osoby ludzkiej. Jeżeli prawo człowieka do sprzeciwu sumienia by nie istniało, jako element prawa człowieka nie chroniłoby jednostki, to ten element jej godności faktycznie nie byłby chroniony, bo w istocie nie byłaby chroniona wolna wola. Jeśli sprzeciw sumienia nie miałby charakteru prawa człowieka, to ochrona tej sfery godności człowieka byłaby pozorna.

Pacjentka, u której „omyłkowo” dokonano aborcji w Czechach, straciła dziecko, nie ciążę. Stwierdzić należy jeszcze, że w Polsce od 1993 r. nie istniał nigdy kompromis aborcyjny, który był nienaruszony. W 1996 r. wprowadzono przesłankę społeczną, która złamała ten kompromis. To oznacza, że nie było żadnego kompromisu aborcyjnego, a wyłącznie przeciąganie debaty w jedną stronę sporu. On istniał od 1993 do 1996 r., później został złamany przez lewicę. To właśnie ta nowelizacja była przedmiotem badania przez Trybunał Konstytucyjny w 1997 r. w sprawie K 26/96.

Pamiętać należy, że sumienie jako kategoria normatywna czy szerzej: moralność i wartości jako imperatyw i wyznacznik zachowania reflektują na porządek prawny i są dla niego niezbędne. Jeśli sprzeciw sumienia miałby być wyłącznie uprawnieniem ustawowym, to traci sens powoływanie się w szeregu przysięg czy ślubowań na sumienie jako kategorię, którą mają kierować się przedstawiciele konkretnych zawodów. Przecież sumienie ma być gwarantem tego, że w ramach umowy społecznej zawody zaufania społecznego nie będą instrumentalne, ale będą służyły dobru ogółu i innym.

Wprowadzenie finansowego zakazu sprzeciwu sumienia jest wprost sprzeczne z *soft law* prawa międzynarodowego, jak i z wyrokiem TK. Przeprowadzona analiza prawna pozwala także na tezę, że jest to sprzeczne z dokumentami

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

zarówno uniwersalnego, jak i europejskiego systemu praw człowieka. Prawo międzynarodowe stoi na stanowisku realnej ochrony sprzeciwu sumienia i wolności sumienia i dotyczy to także świadczeniodawcy, a więc podmiotu leczniczego.

BIBLIOGRAFIA

- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994.
- Bosek L., *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP* [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Bosek L., *Prawo osobiste do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem na przykładzie lekarza*, „Forum prawnicze” 2014, nr 1.
- Bosek L., *Problem zakresowej niekonstytucyjności art. 39 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry* [w:] *Sprzeciw sumienia w praktyce medycznej – aspekty etyczne i prawne*, red. P. Stanisławski, J. Pawlikowski, M. Ordon, Lublin 2014.
- Brzozowski W., *Prawo lekarza do sprzeciwu sumienia (po wyroku Trybunału Konstytucyjnego)*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 7.
- Cichoń Z., *Klauzula sumienia w różnych zawodach* [w:] *Prawnik katolicki a wartość prawa*, Kraków 1999.
- Complak K., *Uwagi o godności człowieka oraz jej ochrona w świetle nowej konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 1998, nr 5.
- Czapliński W., *Interwencja w Iraku z punktu widzenia prawa międzynarodowego*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 1.
- Drozd A., *Stosowanie praw człowieka wobec różnic językowych tych samych tekstów normatywnych w różnych wersjach językowych* [w:] *Unijny system ochrony praw człowieka wobec współczesnych wyzwań*, red. E. Krzysztofik, M. Maksymiuk, D. Tarczyński, Lublin 2022.
- Drozd A., *The right to court of technologically excluded people in relation to tools digitizing the civil process in Poland* [w:] *Digital well-being – a concern for the quality of life*, red. L. Tafaro, I. Laki, I. Florek, Józefów 2023.
- Dudek D. [w:] *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej*, red. D. Dudek i in., Warszawa 2010.
- Hołda Z. [w:] *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, red. Z. Hołda, D. Ostrowska, J. Hołda, J.A. Rybczyńska, Warszawa 2014.
- Jamar S.D., *A Social Justice Perspective on the Role of Copyright in Realizing International Human Rights*, „Pacific McGeorge Global Business & Development Law Journal” 2012, no. 24.
- Janczarek S., *Immunitet jurysdykcyjny państwa a bezwzględnie obowiązujące normy prawa międzynarodowego*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 12.

- Jan Paweł II, *Moralna struktura wolności podstawą nowej kultury wolności*, „Ethos” 1999, nr 1–2.
- Jedlecka W., Policiewicz J., *Pojęcie godności na tle Konstytucji RP* [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Konstytucja*, red. A. Bator, Wrocław 1999.
- Krukowski J., *Godność człowieka podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Krukowski J., *Zasada poszanowania godności ludzkiej i prawa do życia w bio-medicynie w prawie międzynarodowym* [w:] *Ius et Lex. Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002.
- Krzywoń, A. [w:] W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2021.
- Machnikowska A., *Klauzula sumienia w zawodzie prawnika* [w:] *Klauzula sumienia w państwie prawa*, red. O. Nawrot, Sopot 2015.
- Mazurek F.J., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.
- Mik C., *Ius cogens we współczesnym prawie międzynarodowym* [w:] *Aksjologia współczesnego prawa międzynarodowego*, red. A. Wnukiewicz-Kozłowska, Wrocław 2011.
- Nawrot O., *Klauzula sumienia w zawodach medycznych w świetle standardów Rady Europy*, „Zeszyty prawnicze Biura Analiz Sejmu” 2012, nr 3.
- Nawrot O., *Sprzeciw sumienia a prawa człowieka i ich filozofia* [w:] *Klauzula sumienia w państwie prawa*, red. O. Nawrot, Sopot 2015.
- Orzeszyna K., *Godność jako źródło praw człowieka* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, red. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, Warszawa 2020.
- Orzeszyna K., *Godność ludzka podstawą praw człowieka* [w:] *Człowiek i jego prawa i odpowiedzialność*, red. R. Tabaszewski, Lublin 2013.
- Orzeszyna K., *Godność osobowa* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, red. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, Warszawa 2020.
- Orzeszyna K., *Klauzula sumienia jako gwarancja realizacji prawa do wolności sumienia*, „Medyczna Wokanda” 2017, nr 9.
- Orzeszyna K. [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, red. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, Warszawa 2020.
- Pawlikowski J., *Prawo do sprzeciwu sumienia w ramach legalnej opieki medycznej. Rezolucja nr 1763 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z dnia 7 października 2010 r.*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, nr 14.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe. System Prawa Prywatnego*, t. 20A, Warszawa 2014.

„Finansowy” zakaz sprzeciwu sumienia w umowach z Narodowym Funduszem Zdrowia...

- Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999.
- Skwarzyński M., *Definicja praw człowieka* [w:] *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, red. K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, Warszawa 2022.
- Skwarzyński M., *Korzystanie ze sprzeciwu sumienia w kontekście zasady równouprawnienia i kryterium zawodu*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2016, nr 19.
- Skwarzyński M., *Korzystanie z klauzuli sumienia jako realizacja wolności wewnętrznej czy/i zewnętrznej*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2015, t. 13, nr 4.
- Skwarzyński P., *Podmiotowość prawna i godność dziecka w systemie praw człowieka a problem aborcji* [w:] *Prawo do życia*, red. W. Lis, Warszawa 2022.
- Skwarzyński M., *Sprzeciw sumienia w europejskim i krajowym systemie ochrony praw człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2013, nr 6.
- Stanisz P., *Klauzula sumienia* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
- Stanisz P., Pawlikowski J., *Il diritto dei medici all’obiezione di coscienza in Polonia: recenti sviluppi*, „Quaderni di diritto e politica ecclesiastica” 2017, nr 2.
- Stanisz P., Pawlikowski J., Ordon M., *Sprzeciw sumienia w praktyce medycznej – aspekty etyczne i prawne*, Lublin 2014.
- Wyrozumska A., *Umowa międzynarodowa. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006.
- Zajadło J., *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 2.
- Zajadło J., *Sędzia pomiędzy moralnym przekonaniem a wiernością prawu (na przykładzie orzecznictw sądów amerykańskich w sprawach niewolnictwa)* [w:] *Klauzula sumienia w państwie prawa*, red. O. Nawrot, Sopot 2015.
- Zoll A., *Prawo lekarza do odmowy udzielenia świadczeń zdrowotnych i jego granice*, „Prawo i Medycyna” 2003, nr 13.

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł ma przedstawić wyniki badań dotyczące zmiany rozporządzenia w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej, wobec normatywnych źródeł sprzeciwu sumienia. Musi to oczywiście nastąpić po wyjaśnieniu, czym jest godność człowieka i jaką rolę pełni w systemie prawnym. Wydaje się, że system praw człowieka ma za zadanie właśnie normatywne wyrażenie godności człowieka. Właśnie na zakotwiczeniu w godności polega istota ochrony tych praw, mających wszak walor praw podmiotowych, nie przedmiotowych. Jeśli zatem wykaże się, że sprzeciw sumienia ma być chroniony w systemie praw człowieka, to powstaje naturalny problem wskazania, jakiej warstwy godności to dotyczy. Pamiętać należy, że

sumienie jako kategoria normatywna, czy szerzej: moralność i wartości jako imperatyw i wyznacznik zachowania – reflektują na porządek prawny i są dla niego niezbędne. Jeśli sprzeciw sumienia miałby być wyłącznie uprawnieniem ustawowym, to traci sens powoływanie się w szeregu przysięg czy ślubowań na sumienie jako kategorię, którą mają kierować się przedstawiciele konkretnych zawodów. Przecież sumienie ma być gwarantem tego, że w ramach umowy społecznej zawody zaufania społecznego nie będą instrumentalne, a będą służyły dobru ogółu i innym.

Słowa klucze: sprzeciw sumienia, aborcja, świadczenia zdrowotne

SUMMARY

"FINANCIAL" PROHIBITION OF CONSCIENTIOUS OBJECTION IN CONTRACTS WITH THE NHF AND THE SUBJECTIVE RIGHTS OF THE HOSPITAL DIRECTOR AND THE HEAD OF THE DEPARTMENT

This article is to present the results of research on the amendment of the regulation on the general terms and conditions of contracts for the provision of health care services, in relation to the normative sources of conscientious objection. This must of course be followed by an explanation of what human dignity is and what role it plays in the legal system. It seems that the human rights system is tasked with the normative expression of human dignity. It is precisely in the anchoring in dignity that the protection of these rights, which after all have the value of subjective, not objective rights, consists. Therefore, if it is shown that conscientious objection is to be protected in the human rights system, a natural problem arises of indicating which layer of dignity it concerns. It should be remembered that conscience as a normative category, or more broadly morality and values, as an imperative and determinant of behavior, reflect on the legal order and are indispensable to it. If conscientious objection were to be exclusively a statutory right, then referring to conscience as a category to be followed by representatives of specific professions in a series of oaths or vows loses its meaning. After all, conscience is supposed to be a guarantee that, within the framework of the social contract, professions of social trust will not be instrumental, but will serve the common good and the good of others.

Keywords: conscientious objection, abortion, health services